

Összegzésül megállapíthatjuk, hogy a római birodalom egy olyan kisvárosáról is, amelyen Scarbantia volt, fontos írott források állhatnak rendelkezésünkre. Utóbbiak kielemezése, ahogy láthattuk, egyáltalában nem könnyű feladat. Ennyit mondhat el a kérdésről a filológus, most a régészeknek kell következniük. A kérdés az, hogy megerősítik-e a régészeti feltárások adatai az eddigi következtetéseinket?

## 2007. LXI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MŰHELY / Kis Péter: A Niczky család levéltárának középkori oklevelei. Beszámoló egy okmánytár munkálatairól<sup>322</sup>

### 298 Kis Péter: A Niczky család levéltárának középkori oklevelei. Beszámoló egy okmánytár munkálatairól<sup>322(322)</sup>

Az elmúlt egy-másfél évszázadban több generáció fogott neki a mai Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltárában (azaz az egykor külön intézményként működő városi és megyei levéltárban) őrzött középkori oklevelek publikálásának. E törekvésekkel párhuzamosan a megye területén található családi levéltárak anyagának feltárása és közzététele is megindult. Nem számítva Fejér György *Codex Diplomaticus*át,<sup>323(323)</sup> a *Hazai Okmánytár*<sup>324(324)</sup> és Nagy Imre *Sopron megyei oklevéltára*<sup>325(325)</sup> tekinthetők az első olyan középkori forráskiadványnak, amelyek kísérletet tettek – többek között – Sopron szabad királyi város, Sopron vármegye, valamint a megyében magánkézben lévő nemesi archívumok válogatott részének megjelentetésére.

A két világháború között Sümeghy Dezső a megyei levéltár állományának akkori középkori részét, Házi Jenő pedig a város levéltárának 1530, illetve részben 1541 előtti darabjait adta ki.<sup>326(326)</sup> A „Burgenlandi Okmánytár” idáig napvilágot látott kötetekben közzétett oklevelek,<sup>327(327)</sup> valamint a Soproni Levéltár saját anyagából legutóbb az olvasók elé került forráskiadványai<sup>328(328)</sup> pedig a jelenkor most is zajló munkáját képviselik. E tekintélyt parancsoló munkák sorába szeretne tartozni a most röviden bemutatásra kerülő vállalkozás, a Niczky család oklevéltára.

A múltját a 13. század első negyedéig visszavezető, fénykorát a 18–19. században átélte familia<sup>329(329)</sup> archívuma természetesen nem volt ismeretlen a kutatás előtt, a fentebb említett kiadványok közül nem is egy már közölt innen okleveleket. 1867-ben a Dunán-túli <sup>299</sup>Történetkedvelők ligvándi gyűlésekor Nagy Imre és Ráth Károly kutatott itt, és 50 oklevelet lemásoltak, amelyek a *Hazai Okmánytár* IV. és V. kötetében jelentek meg.<sup>330(330)</sup>

A levéltár fasciculusnumerus rendjének kialakítását 1813 körül végezték el, az ekkor rendezett anyagról leltárt is felvettek. Valószínűleg ekkor hozták létre a hét tematikus egységet, az elsőbe (*Extractus chronologicus*) kerültek a középkori oklevelek, illetve a róluk készített újkori másolatok.<sup>331(331)</sup> A Magyar Történelmi Társulat 1883-ban tett soproni és Sopron megyei kirándulása során bizottság szállt ki Nagy Imre vezetésével Ligvándra, és beszámolt arról, hogy az 1867 óta eltelt másfél évtizedben a levéltárat rendezték.<sup>332(332)</sup> A későbbiekben a ligvándi kastélyban az iratok tárolására alkalmatlan helyen az anyag károkat szenvedett, 1933-ban az egy toronyszobában kialakított levéltári helyiségben az eredeti levéltári rend szükségessé vált helyreállítása is megtörtént.<sup>333(333)</sup>

A két világháború között, így Sümeghy tevékenysége idején is, a Niczky levéltár még magánkézben volt, majd az országhatárok változásával Ligvándról (Nebersdorfból) Kismartonba (Eisenstadtba), a Burgenlandi Tartományi Levéltárba került. Még Ligvándról mintegy 400, Mohács előtt keletkezett oklevél került ismeretlen úton-módon, alighanem 1938 és 1945 között, Házi Jenő jóvoltából Sopron

megye levéltárába.

A Niczky-levéltár az 1960-as évekig nem volt kutatható, így sem a Burgenlandi Okmányár, sem a Zsigmondkori Oklevéltár első kötetei nem tartalmazhatták a vonatkozó diplomákat. Házi Jenő a nyugdíjaztatása utáni években elkezdte az oklevélegyűttes feldolgozását,<sup>334(334)</sup> kéziratos regesztákat készített, alighanem a rendezéssel és a középkori gyűjteménybe való besorolással együtt. Az 1425 előtti évek anyagáról, amennyiben nem publikálták még, teljes szövegű átírásokat is készített, a kiadott darabokról pedig a róluk készített regesztákhoz tartozó apparátusban a szükséges esetekben a kollacionálást is elvégezte. Ez a 250 lap terjedelmű kéziratos munka az 1970-es évek elején már kész volt.<sup>335(335)</sup> Az 1426 utáni kivonatokat cédulákra írta, ezek az egyes okleveleket tartalmazó borítékba kerültek.

A remélhetően hamarosan kiadásra előkészülő munka célul tűzte ki, hogy a Niczky-család levéltárának mind a Soproni Levéltárban, mind pedig máshol őrzött valamennyi középkori darabja együtt jelenjen meg, kiegészülve a publikációkból ismert, de ma már elveszetteknek tekinthető diplomákkal. A Sopronban őrzött Niczky-levéltár jelenleg majdnem 400 oklevélből áll (ez valójában majdnem másfélszer ennyi, eredetiben, valamint tartalmi és teljes szövegű átírásban összesen fennmaradt szöveget jelent) ennek mintegy tizede *in extenso*, további tucatnyi pedig csak regeszta formában jelent meg nyomtatásban. A távolabbi tervek szerint a Soproni Levéltár „megyei” részének Mohács előtti egyéb (kisebb családi levéltárak, újkori anyagok rendezése közben előkerülő) oklevelei külön kötetben jelennének meg.

**300** Visszatérve a Niczky-oklevéltárra: 2004 és 2006 között, Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára megtisztelő felkérésének, valamint a Nemzeti Kulturális Alap Levéltári Szakkollégiuma évenkénti támogatásának köszönhetően a fentebb említett oklevelek feldolgozását elvégeztem, mégpedig az eddig teljes szöveggel kiadott okleveleket bő regesztaként, a többit pedig teljes szövegű átírással készítettem elő kiadásra. A munka körülbelül első harmadánál a kiindulási alap Házi Jenő említett kézirata volt, természetesen az eredeti diplomákkal összevetve, szükség szerint korrigálva. A Házi-kéziratban lévő és az ott nem szereplő, 1426 utáni oklevelek összeolvasását Körmenyi Tamással (ELTE BTK) végeztem el, az egyetlen német nyelvű oklevél átírásánál Szende Katalin volt segítségemre.

Befejezéshez közeledik az esetleges más levéltárakban őrzött további példányok felkutatása és beazonosítása a Magyar Országos Levéltár adatbázisa<sup>336(336)</sup> segítségével. Dominkovits Péter jóvoltából a Burgenlandi Tartományi Levéltárban maradt oklevelek is az okmánytárba kerülhetnek. Hátravan a névmutatóhoz az oklevélszövegekben előforduló hely- és személynévanyag beazonosítása és egységesítése, valamint az anyaggyűjtés a Niczky család középkori és újkori történetét, levéltárak múltját bemutató, az oklevélszövegek tartalmát ismertető bevezető tanulmányhoz.

A továbbiakban négy olyan oklevelet közlünk a készülő okmánytárból, amelyek közvetlenül vonatkoznak Sopron városának középkori történetére. Ezek közül kettő egy nem mindennapi esettel, Niczky Benedek kivégzésével függ össze. Házi Jenő Sopron városi oklevéltárának megjelenése<sup>337(337)</sup> óta a szakirodalom számára nem ismeretlen a történet; a vonatkozó forrásokat – más szempontok alapján – Szücs Jenő<sup>338(338)</sup> és Mollay Károly<sup>339(339)</sup> dolgozta fel legalaposabban. Az így ezek alapján a következőképpen foglalható össze. 1420. március 12-én délidőben, Schadendorfer Mátyás soproni bírósága udvarán Niczky Benedeket lefejezték. Mivel nemes felett ítélni a városnak nem volt joga, így az ügy Berzevici Péter tárnokmester elé került, majd az uralkodó két és fél évvel később fej- és jószágvesztésre ítélte a kivégzésért felelős polgárokat. Végül Zsigmond kegyelmet adott nekik 3000 Ft büntetés, valamint a Niczky Benedek hozzátartozóinak fizetendő kártérítés fejében.

Ezzel kapcsolatban robbant ki a külvárosi polgárok és a tanácsot uraló belvárosiak közti – itt most nem

részletezendő – ellentét, miután a fenti összeg kifizetésében a külvárosiaknak is osztozniuk kellett, jóllehet állításuk szerint tudtuk nélkül hozták meg a halálos ítéletet. A tanács és a külső tanács közti perben viszont később kiderült, hogy a külső tanács tagjai is részt vettek a peres eljárásban.<sup>340(340)</sup> A városi levéltárban fennmaradt források alapján a féktelenül garázdálkodó, rabló nemes és a jogait védő öntudatos városi polgárság közti összeütközésnek, a városiak radikális, bátor lépésének tűnik az eset.<sup>341(341)</sup>

Zsigmond király 1420. május 16-án Berzevici Péter tárnokmesterhez intézett parancslevele (2. sz.) azon túl, hogy név szerint felsorolja Niczky Benedek lefejezésének felelőseit: Schadendorfer Mátyást, Gálos Pétert, Turnhofer Tamást, Piberauer Jánost,<sup>342(342)</sup> **301** valamint egy egyelőre beazonosíthatatlan személyt (Gywerygindingh), világosan szól arról, hogy Niczky Benedeket nemcsak fogságba vetették és megölték, hanem tőle 150 aranyforintot két lovat, fegyvereket és ruhákat is elvettek. A hatalmaskodó nemesről a szakirodalomban festett kép legalábbis egyoldalúnak mondható.

Az oklevélből az is kiderül, hogy Benedeket a támadás március 10-én Bécs felé tartó útja során érte, ahol fegyvereket akart vásárolni. Ezen a ponton kapcsolódik össze a forrás Sopron város kiadványával (1. sz.), amellyel 1410. január 1-én Niczky Jánosnak és fivérének, Benedeknek kérésükre engedélyt adtak, hogy egy héten keresztül a városban kereskedjenek. Könnyen lehet, hogy a két időpont között az eltérő kereskedelmi érdekek miatt tört ki konfliktus, amelynek során egyik fél sem válogatott az eszközökben, így Niczky Benedek valószínűleg elrabolt soproni polgároktól javakat,<sup>343(343)</sup> ami a hatalmaskodások korabeli eszköztárának „elmaradhatatlan része” volt.

Mollay Károly figyelt fel arra, hogy Zsigmond király 1418-ban a tárnokmesterhez intézett parancslevele szerint<sup>344(344)</sup> Niczky Benedek ügyével nagyjából egy időben az osztrák kereskedőkkel cimboráló Schadendorfer Mátyás érintett volt egy kassai és egy löcsei kereskedő jogtalan bebörtönzésében. Mollay osztrák-magyar kereskedelmi érdekellentéteket tételezett fel az eset hátterében.<sup>345(345)</sup> Egyébként Niczky Benedek Sopron város tanácsának levele szerint maga is elismerte, hogy Hans von Gemarn bécsi polgártól 24 ökröt elhajtattott.<sup>346(346)</sup> Mindenesetre a két fél levéltárában az idevágó források mindkét fél szempontjait bemutatják, a nemes szerint rablógyilkosság, a városi polgárság szerint tolvaj feletti ítékezés történt.

Az 3. és 4. sz. alatti oklevélszöveg arról tudósít, hogy a későbbiekben Niczky Benedeknek bátyja, János, majd unokája, Benedek is soproni polgárokkal üzletelt; sajnos ennek tárgya nem derül ki, csak a partnerek személye. Alighanem áruhitellel függ össze a két ügy, az utóbbi esetben a kivégzett Niczky leszármazottja több soproni polgárral (Kesner Bálinttal és Csellei Bálinttal) együtt lépett fel Hans Sibenhierterrel (Johann Zhymherter), III. Frigyes császár konyhamesterével (kuchenmaister)<sup>347(347)</sup> és fraknói tisztartójával (phleger zum Vorchtenstain)<sup>348(348)</sup> szemben. Ez arra utal, hogy a város, illetve a város polgársága kereskedelmi kapcsolatban állt a környék árucserébe bekapcsolódó nemességével, így a Nickiekkal is, ennek következtében viszont természetesen nemcsak együttműködésre, hanem viszályokra is sor került. Mátyás király fellépését az ügyben nyilván erősen befolyásolta a III. Frigyesrel szemben éppen 1470-ben újra elmérgesedő viszonya, amely érthetővé teszi, miért bátorította alattvalóit a császár emberével szembeni fellépésre.

A latin nyelvű oklevelek közlésénél Tringli István, a német nyelvűeknél Szende Katalin ajánlásait vettem alapul.<sup>349(349)</sup>

**2007. LXI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MŰHELY / Kis Péter: A Niczky család levéltárának középkori oklevelei. Beszámoló egy okmánytár munkálatairól 322 / 1. 1410. január 1. Sopron.**

3021.

**1410. január 1. Sopron.**

*Sopron város Niczky János kérésére fivére: Benedek és emberei számára, akik kereskedni szándékoznak, nyolc napig kíséretet és védelmet nyújt.*

Wir der Burgermaister, der Richter und der Rat ze O<sup>e</sup>demburg bekennen von der pett wegen, so Niczk Hanns mit seim brief czu uns getan hat, daz wir Niczk Benedicten seinem bru<sup>e</sup>der von ettweuil hanndels wegen be' uns ze schiken unser gelait und sicherhait geben solten. Daz haben wir getan und haben demselben Niczk Benedicten und den sein, die mit im czu uns ko<sup>e</sup>men unser gelait und sicherhait geben und geben auch wissentlich mit dem brief zu uns czeko<sup>e</sup>men und auch wider vom dannen, wie [?] <sup>350(350)</sup> an sein geworsam gancz von heut uber acht tag, als der brief geben ist und in denselben acht tagen in seinen sachen allen seinem frumen be' uns zewerben und zeschaffen, so er pesst mag, ane geue<sup>e</sup>r mit u<sup>e</sup>rkund dicz briefs versigelt mit unser stat klainem lauffenden aufgedrucktem insigel. Geben ze O<sup>e</sup>demburg, an dem heiligen Ebenweichtag, anno Domini millesimo quadringentesimo decimo.

Eredeti. Jelzete: SDL 4728 (MOL DF 209230) Régi jelzete: 112.

Papír, restaurált, 215 x 154 mm.

Szöveg alá zöld viaszba nyomott kör alakú, 30 mm átmérőjű pecsét részben kivehető ábrával és körirattal.

Hátlapon újkori jelzetek.

Kivonata: ZsO II. 7258. sz.

**2007. LXI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MŰHELY / Kis Péter: A Niczky család levéltárának középkori oklevelei. Beszámoló egy okmánytár munkálatairól 322 / 2. 1420. május 16. körül.**

**2.**

**1420. május 16. körül.**

*Zsigmond király parancsa Berzevici Péter tárnokmesterhez, hogy a fegyverek vásárlása miatt Bécsbe tartó Niczky Benedek ellen Sopron városa közelében elkövetett rablógyilkosság tetteseit büntesse meg.*

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex fideli nostro magnifico Petro filio Herrici de Brezewyche tavarnicorum nostrorum regalium magistro salutem et gratiam. Lamentabilem querelam fidelis nostri Iohannis filii Iohannis de Nychk nobis allatam accepimus continentem, quod dum pridem videlicet die dominico proximo ante festum beati Gregorii pape proxime elapsu<sup>m</sup> <sup>351(351)</sup> Benedictus frater suus carnalis de eadem Nychk in civitatem nostram Soproniensem applicuisset [sic!] volens abinde pro armis comparandis Wyennam iter suum dirigere, tunc Matthias de Sandondorfh, Petrus dictus Galos, Thomas dictus Thwarronhofar et Bybrawar, necnon Gywerygindingh et alii hospites de dicta [sic!] Sopronio quadam diabolica instigatione inbuti in hospitium eiusdem Benedicti hostiliter irruendo nullis suis culpis exigentibus eundem captivassent, centum et quinquaginta florenos auri, duos equos bonos, arma et vestimenta eiusdem auferendo ipsum sine omni lege morti tradidissent, in dedecus sue nobilitatis, dampnum et



passione simili modo. Vallete in eo, qui salvos facit sperantes in se. Scripta in Kaal, in die beati Wldarici confessoris, anno domini etc. xxxv.

304Eredeti. Jelzete: SDL 4769 (MOL DF 209267) Régi jelzete: 143.

Papír, 120 x 110 mm. A bal széle leszakadt, a sorok végén 1-2 szó, összesen kb. 15 szó hiányzik.

Pecsétnek nincs nyoma. Szöveg alatt aláírás: (más kéz írásával) *Iohannes de Nick, frater ac amicus vester.*

Hátlapon újkori jelzetek mellett egykorú címzés: *Magne viro prudentie N. iudici, civi, civitatis Soproniensis sibi amico sinceriter [sic!] diligende [sic!] detur.*

**2007. LXI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MŰHELY / Kis Péter: A Niczky család levéltárának középkori oklevelei. Beszámoló egy okmánytár munkálatairól 322 / 4. 1470. december 3. Buda.**

**4.**

**1470. december 3. Buda.**

*I. Mátyás király általános parancsot ad, hogy engedjék meg Niczky Benedeknek, valamint Kesner Bálint és Csellei Bálint soproni polgároknak Frigyes német-római császár alattvalója: Hans Sibenhierter javainak lefoglalását, mivel ő az előbbieket javait jogtalanul elvette.*

Mathias Dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. fidelibus nostris universis et singulis, prelatibus, baronibus, comitibus, castellanis, nobilibus, ipsorumque officialibus, item civitatibus, oppidis et villis, earumque rectoribus, iudicibus et villicis, quibus presentes ostendentur, salutem et gratiam. Quia nos annuimus per alias litteras nostras fidelibus nostris Benedicto de Nyczk ac circumspicis Valentino Kesner ac alteri Valentino Chelley civibus et inhabitatoribus civitatis nostre Soproniensis, ut ipsi pro eorum rebus et bonis per Iohannem Zhymherter subditum serenissimi domini Friderici Romanorum imperatoris minus iuste ablatis ubicunque in hoc regno nostro res et bona subditorum ipsius domini imperatoris reperire possent, easdem arestare et detineri facere valeant, ideo fidelitati vestre harum serie firmiter mandamus, quatenus, dum et quando prefati exponentes res et bona predictorum subditorum dicti domini imperatoris in vestris terris, tenentibus, possessionibus, honoribus, officiolatibus seu vestri in medio repererint et easdem arestari et detineri fecerint, extunc rebus in eisdem dissipationem aliquam facere nequaquam presumatis et nec sitis ausi modo aliquali, presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Bude, feria secunda proxima ante festum beate Barabare virginis, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo, regni nostri anno tredecimo, coronationis vero septimo.

Eredeti. Jelzete: SDL 4864. (MOL DF 209357) Régi jelzete: 235.

Papír, restaurált, 293 x 220 mm.

Szöveg alatt vörös színű viaszba nyomott, kör alakú, 63 mm átmérőjű pecsét maradványai papírfelzettel.

Szöveg alatt jobbra: *Ad relationem reverendissimi domini Strigoniensis.* Az oklevél jobb alsó sarkában Lectajel.

Hátlapon újkori jelzetek.

I. Mátyás király 1471. január 7-én ugyanebben a tárgyban, Sopron városa részére, kibocsátott,



2007. LXI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI ARCOK / Vinkler Bálint: Fél évszázad a város szolgálatában. Ünnepi interjú Kovács József László 75. születésnapjára

### Vinkler Bálint: Fél évszázad a város szolgálatában. Ünnepi interjú Kovács József László 75. születésnapjára

*Tanár Úr 1951-ben, 19 évesen hagyta el szülőföldjét, amikor egyetemre ment Budapestre. Hogyan emlékszik vissza gyermekkorára és az akkori Sopronra?*

Édesanyám, Forstner Rozália, külvárosi poncichter lány volt, apám, id. Kovács József pedig Vas megyei parasztyerek, a Seltenhofer harangöntőde munkása. Amikor összeházasodtak, édesapám a legelőkelőbb soproni diákotthonban, a Szent Imre Kollégiumban lett gépházvezető, míg anyám, aki a varrónői szakmát tanulta, a Kollégium fehérneműraktárában a gyerekek holmiját javítgatta. Hároméves sem voltam, amikor apám meghalt egy széngázmérgezés ellen folytatott küzdelemben. Kigyulladt a brikett a kollégium kazánházában, és az épületben már mintegy húsz gimnazista feküdt ájultan, amikor apámat odahívták. Eloltotta a tüzet, a gyerekeket is sikerült kimenekíteni, szegény apám viszont széngáz-mérgezést kapott. Ha Sopronban vagyok és a Széchenyi téren az ún. „kétágú templom” előtt megállok, akkor mindig meghatódom: az apám ott halt meg a mentőautóban másfél órás mesterséges lélegeztetés után. Koszterzitz József igazgató, írói nevén Koszter atya akkor megígérte anyámnak, hogy ha tehetséges leszek, később a bencés rend iskolájában taníttat.

A Szent Imre Kollégiumban, a Zrínyi utcában éltem a 10. életévemig, 1942-ig, amikor hadikórházzá alakították a kollégiumot. Gacs János kollégiumigazgató, egyébként akkor országgyűlési képviselő, szerzett özvegy édesanyámnak, egy-két utcával odébb a külvárosban egy szerény lakást. Édesanyám kiváltotta a női szabó ipart, újra varrónő lett, engem pedig fölvettek a Szent Asztrik Bencés Gimnáziumba.

*Milyen nyelven beszélt gyermekkorában?*

Sopron ekkor még valóban kétnyelvű város volt. Apám beszélt valamelyest németül is, anyám pedig a poncichter dialektust beszélte. Emellett persze magyarul beszéltek. Én gyermekkoromban gyakorlatilag meg sem szólaltam németül. Az 1940-es évek elején, amikor Sopronban is megalakult a Volksbund, az anyámat iskolai barátnői rá akarták venni, hogy írasson be a Volksbund iskolájába, amire ő nem volt hajlandó. Amikor a Hitler-Jugend gyerekek nyaranta Sopronban táboroztak, a poncichterek közül sokan látták őket vendégül. Főként azután, amikor Németországot már bombázták. Anyám egyes volt osztálytársai nehezményezték is, hogy miért nem teszi ki a „V”-t az ablakba, a victoriát, a német győzelem jelképét. Olyannyira haragudtak, hogy még az ablaküveget is betörték! Így fenyegették meg: „Nu wart, Rosl, majd pejön a Hitler” – mondták vegyes kétnyelvűséggel. Amikor a német csapatok Jugoszlávia felé vonultak át Sopronon 1941-ben és 1942-ben, aki túlzottan hangosan „Sieg heil”-t